

НЕДОСТАЦИ ДОБРОВОЉНОГ ОСИГУРАЊА ОД ЗЕМЉОТРЕСА**

Сажетак: Ауторка анализира земљотрес као катастрофални ризик из визуре права осигурања и могућности које оштећеним лицима стоје на располагању за елиминисање економских последица такве једне природне катастрофе. Један од механизма свакако представља и уговор о осигурању од земљотреса који се по правилу закључује као добровољно додатно осигурање. Централни део рада посвећен је сагледавању предности и недостатака овог производа осигурања, како из визуре осигураника, тако и из визуре осигуравача. Док се осигуравачи код осигурања од земљотреса суочавају са проблемима обрачуна премије и обезбеђивања довољно финансијских средстава за накнаду штете, понашање осигураника прате феномени моралног хазарда и неповољне селекције.

Ауторка предлаже неколико начина за превазилажење ових недостатака, полазећи од идеје увођења обавезног осигурања од земљотреса. У закључном делу рада ауторка указује на додатне алтернативне методе подобне за елиминисање последице остварења земљотреса као катастрофалног ризика.

Кључне речи: осигурање, земљотрес, катастрофални ризици, обавезно осигурање.

УВОД

Природне катастрофе одувек су обликовале земљу и имале трајне последице на природу, животну средину и живот на Земљи уопште. Од седамдесетих година прошлог века, па наовамо приметан је растући тренд учесталости природних катастрофа.¹ Цунами изазван земљотресом у марту 2011. у Јапану,

* Научни сарадник у Институту за упоредно право, Београд.

** Рад је настао као резултат научноистраживачког рада Института за упоредно право који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години (евиденциони број: 451-03-47/2023-01/200049 од 3. 2. 2023).

¹ Пре 1970. године вредност губитака није прелазила 30 милијарди америчких долара, али после ове године ситуација је била другачија, уочени су нови рекорди губитака услед великих догађаја који су се десили. Ове ситуације се не могу сматрати изолованим случајевима, већ новим трендом: на пример, урагани Иван, Чарли и Франсис 2004. године донели су губитке у износу од 45 милијарди америчких долара. У 2005. години ниво губитака је поново порастао на нови рекорд од 80 милијарди америчких долара након урагана Катрина, Рита и Вилма. Врхунац је достигнут 2011. године када су осигурани губици износили 110 милијарди америчких долара

земљотрес на Хаитију у јануару 2010. са магнитудом од преко 7,0 степени Рихтерове скале и више од 250.000 мртвих и великим економским последицама² подсећају на разорну моћ ових природних феномена. Ипак, за становнике Србије, па и читавог Балкана, такви догађаји представљају неке удаљене приче које се дешавају неким непознатим људима. Међутим, земљотрес који је погодио Сирију и Турску и чије последице су се осетиле и у Србији, натерао је многе да се запитају како се обезбедити од земљотреса, од таквог једног природног хазарда³ који је проузроковао штету преко 90 милијарди долара.⁴

Када дође до земљотреса и последично велике економске штете, оштећено лице има пред собом неколико различитих, али у крајњој линији, врло повезаних метода за њено елиминисање. Могућност накнаде штете по основу деликтне одговорности је врло ограничена јер је реч о природној катастрофи. Из тог разлога оштећена лица имају могућност да се заштите по основу уговора о осигурању и по основу државне помоћи. Углавном се највећа очекивања полажу у државу и националне и међународне добровољне донације. Таква решења, међутим, често нису довољна и показују низ недостатака.⁵ Прво, лица погођена земљотресом имају нејасну представу о томе који ће им део штете бити надокнађен. Потом, оштећени немају право на накнаду штете која их је заиста погодила, већ само добијају одређени износ, којим потом располажу. Проблем, такође, представља немогућност прецизног координисања извора из којих стижу донације, тако да константно недостаје свеукупна слика која би омогућила сврсисходну расподелу средстава. И на самом крају, оштећени јако дуго чекају на добијање средстава потеклих из наведених извора, услед бројних административних препрека.

Из наведених разлога се зато осигурање против земљотреса намеће као решење, које би омогућило сигурно обештећење осигураника, јер су осигуравајућа друштва везана законским роковима за одговор на захтеве осигураника, али које би имало позитивне последице и за свеукупни економски развој.

након земљотреса на Новом Зеланду и поплава на Тајланду. Детаљније Cristina Ciunăș, Ramona Alexandrina Coca, "An Analysis of the Factors Influencing the Demand for Catastrophe Insurance", *Journal of Public Administration, Finance and Law* (у даљем тексту – *Journal of Public Administration*), No. 2/2015, p. 69.

² Посматрано чак и на глобалном нивоу штете настале од земљотреса су изразито велике. Тако су 2011. године земљотреси чинили 61% укупних и 47% осигураних губитака. Податак преузет из Reimund Schwarze, Gert Wagner, "Naturgefahrenversicherung in Europa Unterschiedliche Antworten auf den Klimawandel", *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung*, Nr. 4/2008, 5.

³ Gerhard Pfister, *Zur Versicherungsfähigkeit von Katastrophenrisiken*, 2003, s. 8, текст доступан на <https://d-nb.info/1025256115/34> (23. 4. 2023).

⁴ Са становишта индустрије осигурања, термин „природни хазарди“ се односи на економске последице природних догађаја. Reimund Schwarze, Gert Wagner, *Versicherungspflicht gegen Elementarschäden Ein Lehrstück für Probleme der volkswirtschaftlichen Politikberatung*, Berlin, 2005, s. 2.

⁵ Isabelle Wildhaber, "Von Hochwasserschäden bis zu AKW-Störfällen: Wer ersetzt Katastrophenschäden?", *Zeitschrift für Schweizerisches Recht*, Nr. 1/2013, s. 393–397.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОСИГУРАЊА ОД ЗЕМЉОТРЕСА

Када дође до неке природне катастрофе, њене размере се првенствено мере према броју повређених и према броју жртава. У таквим случајевима улога добровољних осигурања лица је релативно ограничена: осигурање живота може да пружи одређену новчану накнаду наследницима преминулог лица; добровољно здравствено осигурање може да помогне у погледу сношења трошкова лечења, исплате новчаних накнада или омогућавања приступа одређеним лекарским услугама и сл. Сви ови производи осигурања могу макар делимично да ублаже, али не и да у потпуности избришу последице, које се огледају у наступању смрти или повреди телесног интегритета.

Ситуација је потпуно другачија када се погледају штете настале на нечијој имовини услед природних катастрофа, које свакако погађају и личну сферу оштећених лица јер им могу угрозити радна места и материјалну егзистенцију. Имовинска осигурања исплатом суме осигурања пак омогућавају да се успостави стање имовине које је постојало пре наступања осигураног случаја, *status quo ante*. Реч је о одштетним осигурањима, усмереним на накнаду штете, где горњу границу обавезе осигуравача представља претрпљена штета, а добијени износ не може користити као извор обогаћења.⁶

Упоредноправно гледано, и на међународном и на националном нивоу, распрострањена је примена имовинских осигурања као вида заштите од последица природних катастрофа. Ова врста заштите је распрострањенија у западном делу света него, примера ради, у азијским земљама.⁷ Конкретно осигурање од земљотреса се не јавља као самосталан производ осигурања, већ се увек мора додатно уговорити. Ради се о томе да су готово сви катастрофални ризици по правилу покривени или као додатно осигурање или их је више обухваћено истом полисом осигурања, јер би раздвајање ризика са собом донело превисоке премије због изузетно високог обима штете која настаје као последица остварења осигураног случаја.

У већини полиса осигурања код којих је уговорено и осигурање од земљотреса, покривена су оштећења настала услед директног удара земљотреса, услед пожара или експлозије који су последица земљотреса или услед удара делова предмета или објеката које је земљотрес одбацио на осигурану имовину.⁸ Да би осигураник остварио заштиту своје имовине од земљотреса, потребно је да се ради о земљотресу разорног дејства, односно јачине, углавном,

⁶ Мирјана Глинтић, *Кумулација њрава на осигурану суму и њрава на накнаду шћетте код осигурања лица*, Институт за упоредно право, Београд, 2022, стр. 36.

⁷ Christian Armbüster, "Zur Rolle der Privatversicherung beim Schutz vor Katastrophen", *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, No. 4/2005, s. 318.

⁸ Примера ради, вид. следеће услове осигурања од земљотреса у Републици Србији <https://wiener.co.rs/za-mali-biznis/osiguranje-imovine/zemljotres/>, као и <https://www.sava-osiguranje.rs/sr-rs/osiguranja/imovina/dom/zemljotres/> (23. 4. 2023).

преко 6 и више степени према скали *Mercalii-Concani-Sieberg*, који својом снагом оштети или уништи осигурану ствар.⁹

Земљотрес мора бити сеизмографски регистрован, потврђен од стране надлежних институција тј. надлежног сеизмолошког завода. Померања земљишта из истог епицентра, која се манифестују у року од седамдесет два сата, почев од првог регистрованог померања земљишта, третирају се као један осигурани случај.

НЕДОСТАЦИ ДОБРОВОЉНОГ ОСИГУРАЊА ОД ЗЕМЉОТРЕСА

Оно што је сигурно када се ради о добровољно додатно уговореној заштити од земљотреса јесте да се ради о средству које омогућава дисперзију ризика по цени која није исувише висока. Примера ради, у Републици Србији премије се крећу од 50 евра на годишњем нивоу,¹⁰ али то свакако у великој мери зависи од тога у ком подручју се налази осигурани објекат.¹¹ Међутим, и поред наведених предности, остваривање заштите искључиво путем добровољног осигурања од земљотреса поседује неколико спорних аспеката.

Спорни аспекти примене овог осигурања могу се уочити и на страни осигураваача и на страни осигураника.

Недостаци добровољног осигурања од земљотреса из визуре осигураваача

Иако осигурање звучи као магични штапић који ће омогућити потпуну елиминацију штете, то заправо није изводљиво. Осигураваач није у могућности да понуди и пружи целокупну заштиту од земљотреса, јер је реч о штети превеликог обима. Потом, због одређених карактеристика земљотреса као осигураног случаја, у стручној литератури се често поставља и питање да ли су земљотреси заправо неосигуриви ризици.¹² Да би осигураваачи обезбедили

⁹ Предмет осигурања од земљотреса могу бити објекти и све инсталације на њима, опрема која обухвата апарате и уређаје, машине, намештај, сировине, роба, полуготови и готови производи, објекти у изградњи и монтажи, новац и новчана средства, лична имовина запослених ако се ради о привредном друштву, као и сви трошкови настали за предузимање превентивних мера и смањења штете од земљотреса. Под конструктивним оштећењем осигураних ствари схвата се деформација, пукотине, лом појединих виталних делова објеката, уређаја, инсталација и сл., без којих се они не могу ставити у предвиђену функцију и/или безбедно користити.

¹⁰ За стан од 60м² чија је грађевинска вредност од око 40.000 евра у Краљеву, у највишој трусној зони у Србији, годишња премија осигурања од основних ризика пожара и излива воде и допунског ризика земљотреса износи укупно 85 евра на годишњем нивоу. Од те суме 50 евра се односи на осигурање ризика од земљотреса.

¹¹ У Србији постоји неколико црвених тачака које означавају подручја у већем ризику од земљотреса. То су централна Србија и Шумадија, околина Краљева и околина Копаоника, Колубарски округ, Косјерић и Ваљево, Свилајац.

¹² Martin Nell, Thomas von Ungern-Sternberg, Gert Wagner, "Brauchen wir eine Zwangsversicherung gegen Elementarschäden?", *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, (у даљем тексту-ZVW), 2002, s. 580.

покриће за неизвестан догађај, морају, наиме, бити испуњена два услова. Прво, вероватноћа настанка и обим штете која се очекује морају бити одредиви (идентификација ризика) и друго, мора бити могуће одредити премије везане за ризик за сваког потенцијалног купца или групу купаца (премије везане за ризик). Управо ова два услова не могу тако једноставно да буду испуњени код земљотреса као осигураног случаја, тако да се дешава да осигуравачи оцене да је, на пример, одређена зграда исувише ризична и да стога не желе да закључе уговор о њеном осигурању.

Ако већ постоји одлука осигуравача да понуди производ осигурања од земљотреса, за тај посао је нужно да поседује довољан капитал, јер се сви осигурани ризици остварују у исто време, односно онда када дође до земљотреса. Дакле, вероватноћа да дође до осигураног случаја је врло мала, али ако се оствари, онда су настала штета и удар на осигуравача изузетно велики.¹³ Агрегатни ризик је једнак или заправо и већи од збира свих појединачних ризика, што је обрнута ситуација у односу на ону када дође до остварења неког од регуларних ризика.¹⁴ Такође, остварење осигураног случаја значи остварење различитих врста, а не само једне врсте штете јер истовремено буду уништене и зграде и инфраструктура, а наступају и оштећења покретне имовине.¹⁵ Зато се осигуравачи одлучују за повезивање више природних ризика у један производ осигурања, како би се извршила што је могуће већа дисперзија ризика.¹⁶ У супротном би осигуравачи сваки пут када дође до остварења осигураног случаја били угрожени могућношћу наступања банкрота или неликвидности. Из тог разлога осигуравачи који нуде производ осигурања од земљотреса закључују уговоре о реосигурању.¹⁷ Међутим, треба напоменути да се и тржиште реосигурања суочава са истим феноменима као и примарно тржиште осигурања у случају остварења катастрофалних ризика, па се проблем у највећој мери пребацује на други ниво.¹⁸ Није стога изненађујућа чињеница да после земљотреса долази до пораста премија и за осигурање и за реосигурање.¹⁹ По-

¹³ Bruno Käslin, "Erdbebenversicherung: Herausforderungen für den Schweizer Versicherungsmarkt", *Trendmonitor*, Nr. 3/2005, s. 9.

¹⁴ Јелена Догањић, Марија Пауновић, „Управљање ризицима од природних катастрофа”, *Токови осигурања* (у даљем тексту – Токови), бр. 3/2021, стр. 40.

¹⁵ Thomas Volken, *Versicherung von Schäden durch Naturgefahren*, Zürich, 2003, s. 15.

¹⁶ Остале методе које осигуравач може користити јесте и подела осигураника на мање и више ризичне, као и контрола моралног хазарда.

¹⁷ Детаљније вид. Мирјана Глинтић, „Агрегација штете у складу са Начелима уговорног права реосигурања”, *Проузроковање штеће, накнада штеће и осигурање*, Институт за упоредно право, Београд, 2021, стр. 373–385. Такође, Владимир Чоловић, „Реосигурање као инструмент заштите осигуравача”, *Правна ријеч: часопис за правну теорију и праксу*, 2018, стр. 149–168.

¹⁸ Јелена Костић, Весна Јањић, „Функција интерне ревизије и усклађености пословања у друштвима за осигурање/реосигурање”, *Проузроковање штеће, накнада штеће и осигурање*, Институт за упоредно право, Београд, 2016, стр. 409–423.

¹⁹ До тога је нарочито дошло после урагана Ендрју 1992. године. Вид. детаљније Peter Albrecht,

себан изазов у вези са осигурањем од земљотреса као катастрофалног ризика јесте тај што не постоји елемент хомогености у оквиру ризико заједнице, што потом има импликације на одређивање висине премије.²⁰ Да би обезбедили довољно средстава, то значи да долази до пораста премија, што одбија одређене осигуранике.

Осигуравачи се, такође, суочавају са проблемом процене вероватноће остварења осигураног случаја, за шта не могу користити регуларне методе. Исувише мала вероватноћа остварења осигураног случаја захтева примену неких других сазнања и метода обрачуна.²¹ Иако је направљен велики напредак у предвиђању земљотреса, још увек постоје значајне празнине у знању које се односе на штету коју земљотреси могу да нанесу различитим структурама и облицима зграда.

Недосијаци добровољној осигурања од земљотреса из визуре осигураника

Осигурање од земљотреса долази у фокус потенцијалних осигураника тек када до земљотреса заиста и дође. Тада долази до значајног пораста потражње за овим производом осигурања, а потом током времена, ако се удар не понови, опет долази до пада тражње. Поред полагања наде у природу и да се природна катастрофа неће поновити, код већине постоји свест и идеја да ће држава бити у обавези да реши све последице насталог земљотреса, као и да ће засигурно пристићи и донације,²² што свакако не може решити све проблеме.²³ Овакав став осигураника заправо води једној већој мањкавости целокупног односа према овој природној катастрофи, а то је смањење подстицаја за превенцију настанка штете услед земљотреса, и на индивидуалном и на колективном нивоу.²⁴ Непознавање значаја закљученог уговора, занемаривање озбиљности ризика и превелико ослањање на државну помоћ доводи до тога да је и код нас и у свету веома мали проценат штете настале услед земљотреса уопште покривен осигурањем.²⁵

Heinrich Schradin, "Alternativer Risikotransfer: Verbriefung von Versicherungsrisiken", *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, Nr. 87/1998, s. 573–610. Такође, Tristan Nguyen, *Grenzen der Versicherbarkeit von Katastrophenrisiken*, Wiesbaden, 2007, s. 237.

²⁰ О основним условима које мора да испуњава заједница ризика вид. Наташа Петровић Томић, „Осигурање у доба короне – катастрофални ризици у доба пандемије”, *Право и привреда*, бр. 3/2021, стр. 332–335. Вид. Магдалена Макиела, Владимир Чоловић, „Осигурање од катастрофалних ризика (са освртом на ризик пандемије)”, *Проузроковање штеће, накнада штеће и осигурање*, Институт за упоредно право, Београд, 2020, стр. 341.

²¹ Volken, *op.cit.*, s. 16.

²² Ciumaş, Coca, Demand for Catastrophe Insurance, *Journal of Public Administration* 2/2015, p. 74.

²³ Richard Epstein, "Catastrophic Responses to Catastrophic Risk", *Journal of Risk and Uncertainty*, No. 2-3/1996, p. 294.

²⁴ Тако и Martin Nell, "Gesellschaftliches Risikomanagement für Hochwasserschäden", *Wirtschaftsdienst – Zeitschrift für Wirtschaftspolitik*, 2002, s. 583.

²⁵ Када се и спроведу анкете међу становништвом који живи у турским подручјима, резултати углавном показују да испитаници имају очекивање да до природне катастрофе ипак неће доћи.

Представљени проблеми осигуравача у вези са управљањем ризико заједницама код осигурања од земљотреса, доводе до одређеног начина понашања осигураника. Наиме, наступа феномен неповољне селекције, јер неадекватно одмерена премија води ка томе да осигураници одустају од уговора о осигурању – они осигураници који сматрају да плаћају исувише високу премију спрам вероватноће да њихова имовина буде погођена земљотресом одлучују да не издвајају више новац за премије осигурања. Истовремено, понашање осигураника почиње да карактерише морални хазард који се огледа у томе да лица са закљученим уговорима о осигурању одлучују да не предузимају ништа од превентивних мера, ослањајући се да ће осигуравачи предузети све потребне мере за елиминисање настале штете. Како би бар делимично ограничили дејство моралног хазарда, осигуравачи се одлучују да уговоре франшизе, односно уговором о осигурању се предвиђа проценат штете које ће осигураник морати самостално да сноси.²⁶ На тај начин се осигураник подстиче да предузима превентивне мере ради умањења висине будуће штете, јер ће на тај начин и сам сносити мањи део.

Потом, не сме се занемарити још један разлог непопуларности добровољног осигурања од земљотреса, који је комерцијалне природе. Општине, развојне компаније и инвеститори немају интерес да осигурају своје зграде и објекте од ретких, катастрофалних догађаја, јер би то био сигнал опасности за потенцијалне купце у смислу небезбедности некретнине, чиме би јој се снизила цена. Из тог разлога се они одлучују да потцене ризик од природних катастрофа и да не закључе уговор о осигурању.²⁷

ОБАВЕЗНО ОСИГУРАЊЕ ОД ЗЕМЉОТРЕСА КАО ОДГОВОР НА НЕДОСТАТКЕ ДОБРОВОЉНОГ ОСИГУРАЊА

Сви наведени проблеми у вези са остваривањем заштите путем добровољног осигурања од земљотреса указују да је потребно размотрити и увођење обавезног осигурања од земљотреса. Такође, упоредноправна искуства сигнализирају да постизање заштите од разорних ефеката ове природне катастрофе захтева уплив и ограничавање слободе уговарања.²⁸ Можда са изузетком

Вид. Reimund Schwarze, Gert Wagner, "Mandatory Insurance Against Elementary Risks: Why We Need It But Won't Get", *European Journal of Economics and Economic Policies Intervention*, No. 3/2006, p. 227.

Конкретно у Републици Србији, када су се десиле поплаве 2014. године, само 2% уништене имовине у поплавама у Обреновцу и околини било је осигурано. Већ следеће године, број осигураних некретнина, земљишта и стоке пао је за пола процента, а главни узрок је било размишљање да се такве поплаве неће поновити.

²⁶ Догањић, Пауновић, Управљање ризицима, *Токови* 3/2021, стр. 41.

²⁷ Schwarz, Wagner, Mandatory Insurance, *European Journal* 3/2006, 230.

²⁸ Franz Pretenthaler, Nadja Veters, "Finanzielle Bewältigung Von Naturgefahren: Vorschläge Zur Reform Des Österreichischen Modells", *Working Paper*, No. 21/2005, Institut für Technologie und

осигурања од града и олује, слободно тржиште врло ограничено успева да обезбеди економску заштиту од других природних катастрофа. Стога се основано поставља питање да ли је осигурање од земљотреса такав један производ осигурања који отвара простор држави да, осим што врши надзор над пословима осигурања, буде и сарадник осигуравајућим друштвима у решавању економских последица ове природне катастрофе. Оно што је неспорно јесте да је за остварење и увођење обавезног осигурања од земљотреса неопходна подршка државе, како у погледу стварања законодавног оквира који би омогућио увођење обавезе закључивања уговора о осигурању од земљотреса, тако и у погледу стварања финансијског оквира. Финансијска подршка би се могла остварити на два начина. Први начин би се огледао у финансирању дела премије од стране државе или појављивању државе у улози реосигуравача, како би се и осигуравачи уопште упустили у овај правни посао. У супротном би опет постојале само високе премије осигурање и франшизе на које нико не би пристајао.²⁹

Други начин би био да се држава нађе у улози осигуравача, односно да оснива осигуравајућа друштва. У неким државама овакво решење већ постоји и показало се да са собом доноси значајне предности.³⁰ Оно што пак представља проблем са другом опцијом на нивоу Европске уније јесте да је усвајањем Треће директиве неживотног осигурања искључена могућност постојања монопола у вези са осигурањем зграда, за шта се у литератури може наћи став да представља значајну грешку европског законодавца.³¹ Међутим, како је пракса показала да ово решење може имати одређене предности, ауторка је става да на њих свакако треба скренути пажњу.

Као основна предност монополског решења истиче се што је оно повољније по осигуранике, чак и до 20%, јер углавном нема трансакционих и рекламних трошкова.³² Предност је, такође, што би државни осигуравачи могли да понуде једну свеобухватнију заштиту против већег броја елементарних непогода и природних катастрофа, и то по јединственој тарифи. И на крају, улажу се већи напори у превенцију јер држава има директну корист од неостваривања штете.³³

Regionalpolitik, текст доступан на https://www.accc.gv.at/pdf/finanzielleBewaeltigung_von_%20Naturkatastrophen.pdf (20. 4. 2023).

²⁹ Schwarz, Wagner, Brauchen wir eine Zwangsversicherung, ZVW 2002, s. 581.

³⁰ Свакако да постоји и другачијих примера, као што је случај са Турском где је осигурање од земљотреса обавезно, али се не спроводи као такво, односно где постоје пропусти у спровођењу овог обавезног осигурања. Вид. детаљније <https://dask.gov.tr/tcip/zorunlu-deprem-sigortasi-istatistikler.html> (23. 4. 2023).

³¹ Thomas von Ungern Sternberg, *Gebäudeversicherung in Europa: Die Grenzen des Wettbewerbs*, Bern, Stuttgart, 2002. Schwarz, Wagner, Brauchen wir eine Zwangsversicherung, ZVW 2002, s. 580.

³² Steinrücken, Wirtschaftspolitische Grundsätze, *Vierteljahrshefte* 4/2008, s. 94.

³³ У Европи земља са најуспешнијим системом обавезног осигурања од земљотреса јесте Швајцарска, где је густина покривености осигурањем од природних опасности више од 99% свих

Предности увођења обавезног осигурања од земљотреса

Невезано од тога који би се од наведена два модела обавезног осигурања од земљотреса изабрао, његово увођење би значило да би држава имала своја овлашћења у погледу контролисања начина пословања, одређивања премија, приликом креирања услова осигурања, али и приликом разматрања одштетних захтева.³⁴ Као основна предност таквог регулисања осигурања од ове природне катастрофе мора се истаћи значајно растерећење државног буџета и поједностављење поступка санације насталих штета. Наиме, када би постојало обавезно осигурање од земљотреса, тада би у сваком тренутку постојала одређена финансијска средства за отклањање последица земљотреса, што би значило да у датом тренутку држава не мора да поднесе сав финансијски терет.

Потом, обавезно осигурање би олакшало обрачун премија, јер би се већи број уговора могао „удружити”. Међутим, на овом месту је потребно упозорити да обавеза закључивања уговора о осигурању значи немогућност одбијања „лоших ризика”, односно оних потенцијалних осигураника који су, на пример, последњих година претрпели штету од земљотреса. То значи да ће у овом сегменту бити потребан додатни ангажман у погледу правилног одмеравања премија, као што је то учињено приликом одмеравања премија и франшиза код обавезног осигурања од аутоодговорности.³⁵

Велику предност модела у ком су приватни осигуравачи ти са којима се закључује уговор о осигурању од земљотреса, био би тај да би они део прикупљених средстава враћали кроз превентивне и инфраструктурне пројекте, што значи додатну корист за грађане и државу, јер управо тај недостатак представља битан системски проблем.

На самом крају се мора истаћи највећа предност обавезног осигурања, која се огледа у томе да се не јавља проблем неповољне селекције јер су сви у

зграда у Швајцарској. Ради се о томе да су грађани у 19 кантона (од 26) у обавези да осигурају своје непокретности код државног осигуравача дотичног кантона. Ако дође до земљотреса, државни осигуравач покрива штету на самом објекту, док се за све остало (инвентар, намештај) мора закључити уговор о осигурању имовине код приватног осигуравача, који су у обавези да прихвате закључење таквог уговора. Такав положај кантоналних осигуравача им даје овлашћење и да учествују у планирању превентивних мера, а и сами грађани су мотивисани да учествују у предузимању ових мера јер сви уговори о осигурању земљотреса обухватају и франшизе у износу од 10%. Dirk-Carsten Günther, “Entwicklung der Elementarschadenversicherung in Deutschland”, *Privat versus Staat – Schussfahrt zur Zwangsversicherung?* (у даљем тексту – *Privat versus Staat*), Köln, 2012, s. 56.

³⁴ Пример за то свакако представља осигурање од аутоодговорности, за које у Републици Србији најнижи износ премије одређује Влада Републике Србије, а на предлог Народне банке Србије.

³⁵ Ради се о томе да обавезно осигурање уводи могућност субвенционисања – ако се испостави да су за старе зграде у високоризичним зонама неопходне веома високе премије, онда би се могла отворити могућност њиховог делимичног субвенционисања од стране државе.

обавези да буду осигурани.³⁶ Такође, ту је и елиминисање моралног хазарда, јер осигуравачи укључени у обавезно осигурање имају сопствени интерес да смање штете, тако да постоји значајније улагање у превентивне мере и њихово праћење.

Изазови у вези са увођењем обавезног осигурања од земљотреса

Иако звучи као једноставан задатак прогласити обавезу закључења уговора о осигурању од земљотреса, цео тај поступак би свакако био праћен одређеним проблемима. Један од највећих изазова у вези са увођењем обавезног осигурања би било суочавање са отпором власника зграда, кућа и станова који се налазе у безбедним подручјима и који би били принуђени тако да плаћају премије за које знају да их неће искористити. Ту кључну улогу могу одиграти осигуравачи који би морали да размотре какав ће производ осигурања понудити таквим осигураницима. Осим тога, основни противаргумент је свакако тај да земљотрес, као и све друге природне катастрофе, представља феномен који је потпуно непредвидив и на који човек ни на који начин не може утицати. Из тог разлога је потпуно оправдано да сви плаћају премије.

Потом, следећи проблем обавезног осигурања од земљотреса јесте тај што премије нису довољно диференциране, већ сви плаћају исте износе. Нешто диференциранији износи премија могли би да понуде веће подстицаје за предузимање индивидуалних мера предострожности против утицаја природних догађаја. Осим тога, постојао би можда мањи отпор јер преношење високих трошкова на ширу јавност учини сваку појединачну полису осигурања скупљом. Решење би свакако могло бити подела националне територије по административним областима, да би се затим, у другом кораку, утврдио релевантан ризик од катастрофе за ово подручје, што би потом послужило као основ утврђивања висине премије.³⁷ У оним случајевима када осигураници због економске ситуације нису у могућности да плаћају премију осигурања, држава мора да пружи финансијску помоћ.

На крају је потребно истаћи још два аргумента који се истичу против увођења обавезног осигурања од земљотреса. Први аргумент тиче се, по ставу ових аутора, неоправданог ограничења аутономије воља.³⁸ Као евентуални

³⁶ Негативна селекција настаје када је уговор закључен због асиметричних информација између осигуравајућих друштава и осигураника: ризици „доброг квалитета” нису вољни да се осигурају на премију која је заснована на просечним трошковима свих осигураника. С друге стране, ризици „лошег квалитета” не откривају свој карактер осигуравачу. Проблем негативне селекције узрокује да ризици лошег квалитета истискују ризике доброг квалитета са тржишта.

³⁷ Woo-Hyun Chun, “Versicherungen gegen Naturkatastrophen – insbesondere das Versicherungssystem als Vorsorge gegen Erdbeben”, *Die Rolle des Rechts bei der Bewältigung von Katastrophen* (Hrsg. Rudolf Rengier), Konstanz, 2012, 51.

³⁸ David Hauber, *Grenzen der Versicherbarkeit Möglichkeiten des Versicherungsschutzes gegen Katastrophen*, München, 2013, s. 3.

разлог који би оправдао ограничење слободе уговарање могла би се прихватити заштита трећих угрожених лица, што овде, како истичу, није случај јер се уговор о осигурању закључује ради заштите сопствене имовине. Ипак, иако је тачно да постоји одређени уплив у, ионако ограничену аутономију воља у праву осигурања, потребно је истаћи да је увођење обавезног осигурања оправдано када постоји значајна опасност по општу јавност и када не постоји довољан степен способности или спремности оштећеног да се добровољно обезбеди, што је код последица земљотреса доказано тачно. Истовремено, увођење обавезног осигурања захтева извесну сложenu логистику за његово спровођење, тако да је његово увођење оправдано ако постоји одговарајући степен његове изводљивости и способности праћења уведеног решења, ако постоји спремност осигураваача или државе да понуде заштиту и ако постоји одговарајући степен економске оправданости увођења такве обавезе.³⁹ Више пута остварене последице земљотреса говоре у прилог овог аргумента за увођење обавезног осигурања.

Као недостатак обавезног осигурања од земљотреса истиче се и неопходност закључења уговора о реосигурању као нужног пратиоца сваког обавезног осигурања,⁴⁰ што се и не може схватити као изузетно значајан аргумент јер закључивање уговора о реосигурању представља уобичајену методу вертикалне расподеле ризика.

ЗАКЉУЧАК

Пораст броја штета насталих услед природних катастрофа захтева пажљиво одмеравање предности и недостатака различитих метода управљања ризицима како би се постигло оптимално решење. Свеобухватна превенција земљотреса или потпуно елиминисање тако настале штете свакако да није изводљиво. Оно што пак јесте сигурно то је да осигурање представља добро средство за смањење будућих износа штете и покривање губитака. Ауторка је указала на недостатке добровољног осигурања од земљотреса, на које одговор може понудити обавезно осигурање од земљотреса, уз неопходно узимање у обзир практичних и законских ограничења.

Изналажење оптималног решења и за друштво и за појединце захтева да се размишљање о методама елиминисања земљотреса као катастрофалног ризика не заустави на представљеним видовима осигурања. Потребно је размотрити и какве додатне алтернативне методе које могу омогућити умањивање енормних последица остварења катастрофалних ризика, иако за њих у овом

³⁹ Torsten Steinrücken, "Wirtschaftspolitische Grundsätze der Gestaltung von Risikotransfersystemen für Naturgefahren", *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung*, Nr. 4/2008, s. 92.

⁴⁰ Günther, *Entwicklung der Elementarschadenversicherung, Privat versus Staat* 2011, s. 61.

тренутку не постоји одговарајући законодавни оквир конкретно у Републици Србији.⁴¹ Финансијско тржиште игра све већу улогу у смислу стварања додатних капацитета за покривање ризика од земљотреса пружањем иновативних инструмената финансирања, јер се на тај начин омогућава постојање веће количине новчаних средстава за неопходне, хитне и накнадне мере.

Једна од метода која се у том смислу искристалисала јесте издавање тзв. обвезница катастрофе – осигуравач или реосигуравач који оцене да су преузели исувише велики ризик у погледу природних ризика издају обвезнице које продају на тржишту, а све у циљу трансфера ризика. Ове обвезнице функционишу тако да издавалац обећава инвеститорима да ће им исплатити главницу увећану за каматну стопу у складу са тржишном, ако не дође до остварења катастрофалног ризика.⁴² Уз ову камату нуди се и додатна камата као компензација за ризик који су преузели инвеститори, али која се не исплаћује увек и у сваком случају. У супротном, односно ако дође до остварења катастрофалног ризика, инвеститори могу остати и без главнице и без камате.⁴³ Често се као параметар не користи штета коју је осигуравач стварно преживео, већ нека друга мерила. То је, конкретно код земљотреса, степен Рихтерове скале коју је досегао земљотрес. Ова мерила се користе јер инвеститору дају јасну и прецизну основу за обрачун.⁴⁴

Потом постоји могућност оснивања фондова и *pool*-ова за осигурање од катастрофалних ризика, за које већ постоје примери на Карибима⁴⁵ или суседној Румунији.⁴⁶ Позивајући се на аргумент контрапродуктивности улоге

⁴¹ Ради се о томе да Закон о осигурању не дозвољава могућност управљања ризицима њиховим преносом на тржиште капитала. Чл. 149, ст. 1. Закона о осигурању, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 139/2014, 44/2021.

⁴² David Cummins, "CAT Bonds and Other Risk-Linked Securities: State of the Market and Recent Development", *Risk Management and Insurance Review*, No. 1/2008, p. 23–47.

⁴³ Прва оваква обвезница издата је 1992. године од стране инвестиционе банке *Merrill Lynch* за потребе секјуритизације ризика осигуравајуће групе *American International Group*. Обвезницом су била обухваћена три природна ризика: ураган у Флориди, земљотрес у Калифорнији и земљотрес у Јапану. Ипак, пре него што су обвезнице понуђене инвеститорима, осигуравајућа група је одлучила да их повуче. Мало после тога се десио ураган Ендрју, а две године касније и земљотрес, чиме би били остварени услови за активирање обвезница. Вид. детаљније Борис Маровић, Владимир Његомир, *Нови трендови који трансформишу осигурање и реосигурање*, Сарајево, 2022, 74.

⁴⁴ Вид. детаљније о овим обвезницама Ранко Совиљ, „Тржиште обвезница катастрофе – нормативни оквир и перспективе развоја”, *Право и њиврега*, бр. 2/2021, стр. 152–157.

⁴⁵ Тако је на Карибима основан Карипски фонд за осигурање од катастрофалних ризика, уз подршку Светске банке и националних влада, које су плаћале чланарине. Од почетка је циљ био да се смањи јаз између тренутка када је потребна хитна финансијска помоћ и подршка и дугорочног опоравка државе кроз смањење дуга и подршку земаља донатора. Дакле, да се обезбеде средства за обнављање инфраструктуре, посебно пољопривреде. Вид. *Caribbean Catastrophe Risk Insurance Facility, SPC Annual Report 2015/2016*, p. 5.

⁴⁶ *Pool* је формиран 2009. године и налази се под надзором Комисије за надзор осигурања. Од 16 компанија које су показале заинтересованост за учешће у овом *pool* 3 је било одбијено од Ко-

државе у осигурању катастрофалних ризика, у литератури се може наићи на ставове да се много кориснији начин учешћа буџетских средстава у накнади штета насталих услед остварења катастрофалних ризика може постићи и путем јавно-приватних партнерстава.⁴⁷ Као основне предности такве сарадње јавног и приватног сектора истиче се повећање капацитета за прихватање ризика, али и за превентивно деловање, па последично и смањење негативног утицаја када до остварења ризика заиста и дође, што све може послужити као додатна заштита од земљотреса и осигураних и неосигураних објеката.

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ

- Albrecht, P., Schradin, H., "Alternativer Risikotransfer: Verbriefung von Versicherungsrisiken", *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, Nr. 87/1998.
- Armbüster, C., "Zur Rolle der Privatversicherung beim Schutz vor Katastrophen", *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, No. 4/2005.
- Volken, T., *Versicherung von Schäden durch Naturgefahren*, Zürich, 2003.
- von Ungern Sternberg, T., *Gebäudeversicherung in Europa: Die Grenzen des Wettbewerbs*, Bern, Stuttgart, 2002.
- Gas, B., Thomann, C. "Wer trägt das Terrorrisiko?", *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, Nr. 12/2003.
- Глинтић, М., „Агрегација штете у складу са Начелима уговорног права реосигурања”, *Проузроковање штете, накнада штете и осигурање*, Институт за упоредно право, Београд, 2021.
- Глинтић, М., *Кумулација њрава на осигурану суму и њрава на накнаду штете код осигурања лица*, Институт за упоредно право, Београд, 2022.
- Günther, D., "Entwicklung der Elementarschadenversicherung in Deutschland", *Privat versus Staat – Schussfahrt zur Zwangsversicherung?*, Köln, 2012.
- Догањић, Ј., Пауновић, М., „Управљање ризицима од природних катастрофа”, *Токови осигурања*, бр. 3/2021.
- Epstein, R., "Catastrophic Responses to Catastrophic Risk", *Journal of Risk and Uncertainty*, No. 2-3/1996.

мисије јер нису испуњавале све потребне услове. Ciunaj, C., Demand for Catastrophe Insurance, *Journal of Public Administration* 2/2015, p. 72.

⁴⁷ У Немачкој постоји пример успешног јавно-приватног партнерства у области осигурања од тероризма. Овде се радило само о великим ризицима након што је индустрија осигурања преузела одговорност за исплату суме осигурања до 25 милиона евра, без закључивања уговора о реосигурању. 16 осигуравајућих друштава је 2002. године основало осигуравајуће друштво у форми акционарског друштва за потребе осигурања од екстремног тероризма, а одређени део капитала је обезбедила и сама држава. Вид. детаљније Bruno Gas, Christian Thomann, "Wer trägt das Terrorrisiko?", *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, Nr. 12/2003, s. 697.

- Käslin, B., "Erdbebenversicherung: Herausforderungen für den Schweizer Versicherungsmarkt", *Trendmonitor*, Nr. 3/2005.
- Käslin, B., "Versicherung: Herausforderungen für den Schweizer Versicherungsmarkt", *I.VW Management Information – St. Galler Trendmonitor für Risiko- und Finanzmärkte*, Nr. 3/2005.
- Костић, Ј., Јањић, В., „Функција интерне ревизије и усклађености пословања у друштвима за осигурање/реосигурање”, *Проузроковање штете, накнада штете и осигурање*, Институт за упоредно право, Београд, 2016.
- Макиела, М., Чоловић, В., „Осигурање од катастрофалних ризика са освртом на ризик пандемије”, *Проузроковање штете, накнада штете и осигурање*, Институт за упоредно право, Београд, 2020.
- Маровић, Б., Његомир, В., *Нови трендови који трансформишу осигурање и реосигурање*, Сарајево, 2022.
- Nell, M., von Ungern-Sternberg, T., Wagner, G., "Brauchen wir eine Zwangsversicherung gegen Elementarschäden?", *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, 2002.
- Nell, M., "Gesellschaftliches Risikomanagement für Hochwasserschäden", *Wirtschaftsdienst – Zeitschrift für Wirtschaftspolitik*, 2002.
- Nguyen, T., *Grenzen der Versicherbarkeit von Katastrophenrisiken*, Wiesbaden, 2007.
- Петровић Томић, Н., „Осигурање у доба короне – катастрофални ризици у доба пандемије”, *Право и љиврега*, бр. 3/2021.
- Pfister, G., *Zur Versicherungsfähigkeit von Katastrophenrisiken*, 2003, s. 8, текст доступан на <https://d-nb.info/1025256115/34> (23. 4. 2023).
- Prettenthaler, F., Vettters, N., "Finanzielle Bewältigung Von Naturgefahren: Vorschläge Zur Reform Des Österreichischen Modells", *Working Paper*, No. 21/2005, Institut für Technologie und Regionalpolitik, текст доступан на https://www.accc.gv.at/pdf/finanzielleBewaeltigung_von_%20Naturkatastrophen.pdf (20. 4. 2023).
- Совиљ, Р., „Тржиште обвезница катастрофе – нормативни оквир и перспективе развоја”, *Право и љиврега*, бр. 2/2021.
- Schwarze, R., Wagner, G., *Versicherungspflicht gegen Elementarschäden Ein Lehrstück für Probleme der volkswirtschaftlichen Politikberatung*, Berlin, 2005.
- Schwarze, R., Wagner, G., "Mandatory Insurance Against Elementary Risks: Why We Need It But Won't Get", *European Journal of Economics and Economic Policies Intervention*, No. 3/2006.
- Schwarze, R., Wagner, G., "Naturgefahrenversicherung in Europa Unterschiedliche Antworten auf den Klimawandel", *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung*, Nr. 4/2008.
- Schwarz et al., "Natural hazard insurance in Europe: Tailored responses to climate change are needed", *Environmental policy and governance*, No. 1/ 2011.

- Steinrücken, T., “Wirtschaftspolitische Grundsätze der Gestaltung von Risikotransfersystemen für Naturgefahren”, *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung*, Nr. 4/2008.
- Hauber, D., *Grenzen der Versicherbarkeit Möglichkeiten des Versicherungsschutzes gegen Katastrophen*, München, 2013.
- Ciumaş, C., Coca, R. A., “An Analysis of the Factors Influencing the Demand for Catastrophe Insurance”, *Journal of Public Administration, Finance and Law*, No. 2/2015.
- Chun, W., “Versicherungen gegen Naturkatastrophen – insbesondere das Versicherungssystem als Vorsorge gegen Erdbeben”, *Die Rolle des Rechts bei der Bewältigung von Katastrophen* (Hrsg. Rudolf Rengier), Konstanz, 2012.
- Cummins, D., “CAT Bonds and Other Risk-Linked Securities: State of the Market and Recent Development”, *Risk Management and Insurance Review*, No. 1/2008.
- Чоловић, В., „Реосигурање као инструмент заштите осигуравача”, *Правна ријеч: часопис за правну теорију и праксу*, 2018.
- Wildhaber, I., “Von Hochwasserschäden bis zu AKW-Störfällen: Wer ersetzt Katastrophenschäden?”, *Zeitschrift für Schweizerisches Recht*, Nr. 1/2013.